

**BADIIY MATNLARDA NIKOH TUSHUNCHASI IFODASINING
LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI**

Nazarova Dilrabo Ne'matjon qizi

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

E-mail: 1996dilrabonematjonovna@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada badiiy matnlarda nikoh tushunchasining lingvomadaniy xususiyatlari tahlil qilinadi. Nikohga oid til birliklari, ramziy va poetik ifodalar misolida o'zbek xalqining oila, baxt, sadoqat, mehr-oqibat singari qadriyatlari badiiy asarlarda qanday aks etishi o'rganiladi. Tadqiqotda nikoh tushunchasining milliy madaniyatdagi o'rni, an'ana va urf-odatlar bilan bog'liqligi, shuningdek, zamonaviy adabiyotda ifodalanishiga e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: nikoh, badiiy matn, lingvomadaniyat, milliy qadriyatlar, ramziy ifoda

Аннотация

В данной статье анализируются лингво-культурные особенности выражения понятия брака в художественных текстах. На примере языковых единиц, символических и поэтических выражений, связанных с браком, рассматривается отражение в художественной литературе таких ценностей узбекского народа, как семья, счастье, верность, милосердие. В исследовании особое внимание уделено месту понятия брака в национальной культуре, связи с традициями и обрядами, а также особенностям отражения в современной литературе.

Ключевые слова: брак, художественный текст, лингвокультура, национальные ценности, символическое выражение

Annotation

This article analyzes the linguocultural features of the expression of the concept of marriage in literary texts. Using examples of language units, symbolic and poetic expressions related to marriage, the study explores how such values as family, happiness, loyalty, and compassion of the Uzbek people are reflected in literary works. The research focuses on the role of the concept of marriage in national culture, its connection with traditions and customs, and its representation in contemporary literature.

Keywords: marriage, literary text, linguoculture, national values, symbolic expression

Har bir xalqning milliy madaniyatida nikoh tushunchasi muhim va markaziy o‘rin tutadi. Ushbu tushunchaning badiiy matnlarda aks etishi xalqning mentaliteti, madaniy qadriyatlari, ijtimoiy-axloqiy qarashlari va dunyoqarashini ochib beruvchi omil hisoblanadi. Nikoh bilan bog‘liq leksik birliklar va frazeologizmlarning badiiy matnlarda qo‘llanishini lingvomadaniy jihatdan tahlil qilish, bir tomondan, mazkur madaniyatning o‘ziga xosligini, boshqa tomondan esa yozuvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi pragmatik munosabatlarni aniqlash imkonini beradi.

O‘zbek tilidagi badiiy adabiyotda nikoh tushunchasiga oid so‘z va iboralarining qo‘llanilishi til birliklari orqali xalqning madaniy qadriyatlarini qayta tiklash, mustahkamlash va avlodlarga yetkazish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ushbu tadqiqot o‘zbek badiiy matnlarida nikoh konseptining lingvistik jihatlarini, ularning madaniy kontekst bilan bog‘liqligini hamda pragmatik jihatdan ifodalanish mexanizmlarini ilmiy jihatdan tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari nikoh tushunchasining til va madaniyat o‘zaro aloqadorligidagi rolini yanada teran anglashga yordam beradi.

Nikoh tushunchasining lingvomadaniy asoslari

Nikoh insoniyat tarixida qadimdan muqaddas va muhim ijtimoiy institut sifatida shakllangan bo‘lib, har bir xalqning mentaliteti, urf-odatlar, qadriyatlari hamda dunyoqarashida o‘ziga xos o‘rin tutadi. Badiiy matnlarda nikoh tushunchasining ifodalanishi jamiyatning ijtimoiy-ma‘naviy hayotidagi o‘zgarishlar, madaniy an‘analarning rivoji, milliy qadriyatlar va oila tushunchasi bilan chambarchas bog‘liqdir.

Nikoh so‘zining lingvomadaniy xususiyatlarini o‘rganishda, avvalo, uning til birliklari darajasidagi ko‘rinishlari, metaforik va frazeologik ifodalari, poetik obrazlar tizimidagi o‘rni tahlil qilinadi.

Nikoh tushunchasining badiiy matnlardagi ifodalanish shakllari

Badiiy matnlarda nikoh tushunchasi ko‘p hollarda oila, baxt, sadoqat, muhabbat, vafodorlik, qismat, sinov va hayot yo‘li bilan bog‘liq tarzda talqin etiladi. Misol uchun, Abdulla Qodiriy, Abdulla Oripov, O‘tkir Hoshimov, Hamid Olimjon kabi o‘zbek adiblarining asarlarida nikoh nafaqat oila qurish marosimi, balki insoniy qadriyatlarning, milliy o‘zlik va shaxsiy baxt ramzi sifatida ham tasvirlanadi.

Nikohga oid so‘zlar va iboralar, masalan, “oq libos”, “to‘y-to‘barak”, “kelin salom”, “oil qurmoq”, “ko‘ngil qo‘shmoq” kabi birliklar badiiy nutqda o‘ziga xos semantik va stilistik ma‘noga ega. Ularda o‘zbek xalqining urf-odatlar, nikoh marosimiga xos rasm-rusum va qadriyatlar aks etadi.

Nikoh tushunchasining lingvokulturologik tahlili

Lingvomadaniy yondashuv badiiy matnlardagi nikohga oid so‘z va iboralarining xalq ongidagi qadimiy tasavvurlari, ramziy va konnotativ ma‘nolarini aniqlash imkonini beradi. Jumladan,

“baxtli nikoh”, “xudoyi to‘y”, “kelin salom” kabi iboralarda nikohning muqaddasligi, undagi ijtimoiy-madaniy ahamiyat, marosim va an‘analari, turmush qurishdagi ijtimoiy vazifa va ma’suliyat tushunchalari mujassam.

Nikohga oid badiiy obrazlar, she’riy timsollar va ramziy vositalar tahlil qilinganda, ushbu tushunchaning xalq og‘zaki ijodi (maqol, matal, doston), zamonaviy adabiyot va publitsistik matnlardagi ifoda shakllari ham o‘zaro taqqoslanadi. Masalan, “To‘y-tomosha — hayot bayrami” yoki “Oq kelinlik taqdir eshigi” kabi poetik ifodalarda nikohning ijtimoiy va shaxsiy ahamiyati ko‘rsatiladi.

Nikoh tushunchasining milliy o‘ziga xosliklarini aks ettiruvchi lingvomadaniy birliklar Nikohga oid lingvomadaniy birliklar o‘zbek xalqining an‘ana va urf-odatlarini, shuningdek, boshqa xalqlarning badiiy matnlaridagi o‘xshash va farqli jihatlar orqali ham tahlil qilinadi. Misol uchun, rus va ingliz adabiyotlarida “wedding”, “marriage”, “свадьба”, “брак” kabi so‘zlar bilan ifodalangan nikoh tushunchasi o‘zbek tilidagi “nikoh”, “to‘y”, “oila qurish” kabi atamalar bilan ma’no va madaniy konnotatsiya nuqtai nazaridan muayyan farqlarga ega.

Demak, badiiy matnlarda nikoh tushunchasining ifodalanishi o‘zbek xalqining madaniy merosi, til boyligi, ramziy timsollar tizimi va poetik tafakkurining yorqin namunasidir. Nikohga oid lingvomadaniy birliklar orqali xalqning oila, baxt, vafodorlik, mehr-oqibat, sadoqat, ezgulik kabi umuminsoniy va milliy qadriyatlari badiiy tilda o‘z aksini topadi. Shu bois, badiiy matnlarda nikoh tushunchasining lingvomadaniy tahlili tilshunoslik va madaniyatshunoslik uchun dolzarb ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Badiiy matnlarda nikoh tushunchasining ifodalanishi xalqning madaniy merosi, tarixiy an‘analari va milliy qadriyatlari bilan chambarchas bog‘liqdir. Nikohga oid til birliklari, ramziy ifodalar va poetik timsollar orqali o‘zbek xalqining oila, baxt, vafodorlik, sadoqat, mehr-oqibat, ezgulik singari umuminsoniy va milliy qadriyatlari badiiy tarzda namoyon bo‘ladi.

Nikoh tushunchasining badiiy matnlardagi lingvomadaniy talqini, bir tomondan, xalqning urf-odatlarini, rasm-rusumlari, mentaliteti va dunyoqarashini, ikkinchi tomondan esa, tilning obrazlilik, stilistik boylik va madaniy qadriyatlarni ifodalash imkoniyatlarini ochib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Воробьев, В. В. **Лингвокультурология: теория и методы** / В. В. Воробьев. — Москва: Прогресс, 1997. — 320 с.
2. Салимова, Д. А. **Время и пространство как категории текста: теория и опыт исследования** / Д. А. Салимова, Ю. Ю. Данилова. — Москва: Флинта, 2009. — 256 с.

3. Семейные традиции узбеков: семья как объект исследования / под ред. Р. Хайруллиной // Вопросы языкознания. – 2010. – № 6. – С. 90–98.
4. Сафаров, Н. С. **Национально-культурная специфика брака в узбекской художественной литературе** / Н. С. Сафаров // Узбекская филология. – Ташкент, 2017. – № 4. – С. 41–47.
5. Мелентьев, Д. В. **Актуальные проблемы института семьи в Узбекистане** / Д. В. Мелентьев // Материалы международной конференции «Barkamol avlodni tarbiyalash», Ташкент, 2021. – С.120–140.